

Л. М. АЛЕКСЕЄНКО
Н. В. САВЧУК

МОНІТОРИНГ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: РЕАЛІЇ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ГАРАНТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено теоретико-понятійні засади моніторингу учасників фінансового ринку в умовах глобалізації світового економічного простору. Виявлено основні закономірності і протиріччя, що характеризують особливості фінансового моніторингу в процесі розробки і реалізації цілісної державної стратегії фінансової безпеки. Сформульовано рекомендації щодо принципів формування і функціонування регуляторного механізму розвитку фінансового ринку, визначення вимог до персональної відповідальності державних службовців за прийняття неефективних регуляторних документів і підвищення соціальної відповідальності фінансових посередників.

Исследованы теоретико-понятийные основы мониторинга участников финансового рынка в условиях глобализации мирового экономического пространства. Выявлены основные закономерности и противоречия, характеризующие особенности финансового мониторинга в процессе разработки и реализации целостной государственной стратегии финансовой безопасности. Сформулированы рекомендации относительно принципов формирования и функционирования регуляторного механизма развития финансового рынка, определения требований к персональной ответственности государственных служащих за принятие неэффективных регуляторных документов и повышение социальной ответственности финансовых посредников.

The theoretical-conceptual framework for monitoring financial market participants in a globalizing world economic space. Principal rules and contradictions that characterize the features of financial monitoring in the development and implementation of an integrated national strategy of financial security. Recommendations on the principles of formation and functioning of the regulatory mechanism of financial market development, requirements for personal responsibility of civil servants to adopt inefficient regulatory documents and increase the social responsibility of financial intermediaries.

Ключові слова: глобалізація, фінансовий ринок, державне регулювання, фінансовий моніторинг, безпека, соціальна відповідальність.

Постановка проблеми. Глобалізація економічних відносин і розвиток багатоукладності економік потребують розширення регуляторних функцій держави. Розвиток національної економіки супроводжується зміною форм та методів моніторингу учасників фінансового ринку. З метою підвищення ефективності функціонування фінансових інститутів у посткризовий період впроваджуються нові організаційно-управлінські структури, використовуються нові форми та методи підвищення соціальної відповідальності у прийнятті рішень. Виникнення нових причинно-наслідкових зв'язків, які формують і визначають сучасні умови розвитку фінансового ринку, супроводжується узгодженням ієрархічної централізації з горизонтальними зв'язками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній економіці нормативно-правові засади моніторингу фінансових установ, універсалізації фінансових послуг обумовлюють необхідність розробки нових наукових підходів, поглиблення теоретико-методологічних основ забезпечення фінансової безпеки шляхом впровадження системи, що дає змогу на постійній основі здійснювати діагностичні і превентивні дії, спрямовані на підтримку належного рівня економічної безпеки держави. Проблеми забезпечення моніторингу і безпеки фінансового ринку досліджували такі вчені, як О. Барановський, І. Бланк, О. Василик, П. Герасимов, К. Горячева, А. Епіфанов, В. Корнєєв, О. Криклій, В. Москаленко, Є. Новосядло.

Важливим завданням державного регулювання фінансової системи в Україні є покращення якісних та кількісних характеристик розвитку фінансового сектора. Ускладнення зовнішнього середовища вимагає пошуку дієвих підходів і методів щодо прийняття ефективних, оперативних і адекватних управлінських рішень, сучасних систем управління і моніторингу учасників фінансового ринку для конкурентних переваг. Метою дослідження є відстеження і узагальнення новітніх тенденцій, що виникають у процесі моніторингу фінансового ринку у контексті підвищення соціальної відповідальності його учасників і застосування фінансового інструментарію для подолання кризових явищ з врахуванням особливостей економіки України.

Виклад основного матеріалу. В Україні розвиток фінансового моніторингу зумовлений збільшенням кількості і обсягів діяльності приватних і фінансових інституцій (страхові компанії; кредитні спілки; професійні учасники ринку цінних паперів; посередники в укладенні угод з нерухомістю; компанії з управління активами недержавних пенсійних фондів тощо), а також зацікавленістю державних регуляторів мати інформацію про їх економічну діяльність в національній економіці і за кордоном. З одного боку, сучасний фінансовий моніторинг є важливим інструментом ділової й конкурентної розвідки бізнес-структур з метою одержання вигод, з іншого – різновидом фінансового моніторингу є моніторинг з боку держави.

Ефективність моніторингу потребує розробки і реалізації цілісної державної стратегії фінансової безпеки. Варто визначити внутрішні і зовнішні загрози фінансовій безпеці України. Загалом внутрішні загрози зумовлюються неадекватністю фінансово-економічної політики, проте нині суттєвішими є зовнішні загрози. Варто враховувати при фінансовому моніторингу такі закономірності і тенденції: глобалізацію світового господарства; високу концентрацію фінансових ресурсів на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій) і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція); високу мобільність й взаємозалежність фінансових ринків з використанням новітніх інформаційних технологій; динамізм і різноманіття фінансових інструментів; посилення конкуренції між державами в фінансовому сегменті; залежність національних економік від іноземного спекулятивного капіталу; нездатність сучасних міжнародних фінансових інститутів ефективно контролювати розвиток фінансових посередників.

Формування і функціонування регуляторного механізму відповідного масштабу розвитку фінансового ринку має здійснюватися з урахуванням таких принципів: адекватності і доцільності – відповідність регуляторних заходів вимогам ринкових відносин; ефективності – сприяння регуляторними діями досягненню економічного ефекту; узгодження економічних інтересів держави та учасників фінансового ринку; послідовності та системності регуляторної діяльності, що дає змогу інститутам фінансового ринку планувати діяльність з урахуванням тенденцій розвитку цього ринку; доступності і прозорості інформації – своєчасність доведення прийнятих регуляторних документів і їх відкритість для учасників регуляторного процесу.

З серпня 2010 р. чинне законодавство розширило коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу (включені адвокати, нотаріуси й аудитори, що беруть участь у підготовці й супроводі угод купівлі-продажу), які зобов'язані повідомляти уповноважений орган фінансового моніторингу про свої підозри щодо окремих угод, у т. ч. купівлі-продажу нерухомості. Оскільки підставою для внутрішнього фінансового моніторингу є операції на суму більше 400 тис. грн, то під контроль можуть потрапити договори про придбання земельних ділянок, об'єктів незавершеного будівництва, морських і річкових кораблів тощо. Установи фінансового моніторингу повинні розробити критерії, за якими суб'єкти первинного фінансового моніторингу зможуть оцінювати своїх клієнтів.

Особливої уваги заслуговує фінансовий моніторинг за діяльністю установ, що здійснюють операції з грошовими коштами та іншим майном, з виявлення дій, що підлягають обов'язковому контролю або пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, та інших протиправних фінансових дій. Доречним є прийняття наказу Державним комітетом фінансового моніторингу України і Міністерством фінансів України „Про затвердження Порядку надання Державним комітетом фінансового моніторингу України Міністерству економіки України інформації для підвищення ефективності здійснення нагляду” від 11 серпня 2010 р. № 134/996.

Моніторинг сприяє відстеженню необхідної інформації про конкретні процеси або об'єкти шляхом систематичного збору й обробки інформації про складові і параметри, здійснення оцінки, а також ухвалення рішення за пріоритетами моніторингу різних фінансових операцій. Дослідження дистриб'юторської мережі підприємств-конкурентів, своєчасне одержання інформації про надійність партнерів і загальний стан фінансового

ринку дають змогу об'єктивно оцінити основні економічні показники. Зокрема, застосування методу аналогії дозволяє порівнювати дані аналогічних установ в площині ступеня рентабельності, дохідності та конкурентоспроможності. Дієвість фінансового моніторингу залежить від відповідності нормативних документів, документообігу, а також підготовки, перекваліфікації і компетентності служб безпеки.

Удосконалення формування і функціонування механізму фінансового моніторингу потребує підготовки і прийняття нових регуляторних документів з урахуванням пріоритетів і суперечностей діючих норм і правил шляхом їх систематизації та кодифікації [1]; визначення вимог до персональної відповідальності державних службовців за прийняття неефективних регуляторних документів, що створюють перешкоди в діяльності інституцій фінансового ринку; доцільно для підвищення ефективності регуляторного впливу розробити матеріальну і моральну мотивацію для розробників регуляторних документів; варто системно підвищувати професійний рівень і класифікацію державних службовців; визначити графік моніторингу учасників фінансового ринку.

Доцільно виокремити характерні особливості функціонування сучасного фінансового ринку та сукупність способів і методів регуляторної діяльності, що забезпечує стабілізацію фінансового сегмента економіки:

1. У 2010 р. фінансові ринки Європейського Союзу продемонстрували певну динаміку зростання деяких індексів понад 30% (Польща, Чехія, Румунія) внаслідок зниження споживчої активності [2]. Загалом міжнародні інвестори зосередили увагу на розміщенні інвестицій на фінансових ринках країн BRIC. Також важливу роль відіграють додаткові урядові інвестиції, які спочатку призначалися для відновлення реального сектору економіки, але частково були скеровані на фондовий ринок і сприяли зростанню індексів, зокрема в США індекс американських акцій Dow Jones зріс на 20% у 2009 р. після падіння на 34% в 2008 р.

2. Стабілізації економіки і фінансового сектору України у 2009 – 2010 рр. сприяло відновлення співпраці з Міжнародним валютним фондом в рамках програми кредитування у розмірі 16,5 млрд дол. США. За рахунок отримання другого траншу (2,8 млрд дол. США) і третього траншу (3,3 млрд дол. США) уряд частково профінансував бюджетний дефіцит і знизив ризик суверенного дефолту, що призвело до стабілізації курсу гривні, підтримки банківського сектору і зростання вартості українських боргових цінних паперів. Це дало змогу реструктуризувати випуск єврооблігацій (зокрема Нафтогазу на 1,6 млрд дол. США), що знизило ризики інвестування як у дані облігації, так і в інші українські цінні папери.

3. Загалом ліквідність українського фондового ринку в 2009 р. була меншою, ніж у 2008 р. Обсяг торгів на двох найбільших українських біржах (ПФТС, УБ) склав близько 8 млрд грн, зменшився на 40% порівняно з рівнем 2008 р.; водночас станом на 21 грудня 2009 р. індекс акцій Української біржі (UX) зріс на 94%, а індекс ПФТС – на 92% порівняно з аналогічним періодом 2008 р. Скорочення позабіржових обсягів торгів цінними паперами зумовлено виходом іноземних інвесторів з вітчизняного фінансового ринку з початку фінансово-економічної кризи. Варто зауважити, що у 2009 р. характерною рисою розвитку фінансового ринку в Україні стало збільшення ділової активності інвесторів-резидентів. Так, до 2008 р. українські інвестори формували менше 20% загальних обсягів торгів, а в 2009 р. їх частка досягла 50%. Вважаємо, що ця тенденція сприяє поліпшенню ліквідності українського фондового ринку, а також урівноважує вплив іноземних інвесторів на розвиток фінансового сектора. При цьому в 2009 р. індекс ПФТС зріс на 271,49 пункт (на 90,07% з 301,42 пункт), а за січень-серпень 2010 р. цей індекс зріс на 233,71 пункти (на 40,79% з 572,91 пунктів).

4. Зміна кон'юнктури ринку зумовила використання технологій, які дозволяють попередити основні ризики – розрахунковий, операційний, ризик ліквідності – та уникнути можливості збою систем чи зупинки обробки інформації, необхідної для безперешкодного провадження торговельного процесу. Важливою умовою є поява нових фінансових інструментів і технологій: у березні 2009 р. на Українській біржі вперше сформувався ринок заявок і реалізована можливість інтернет-трейдингу. Це сприятиме зростанню активності

українських інвесторів, зокрема дасть змогу фізичній особі самостійно купувати-продавати цінні папери на біржі. У даному контексті механізм державної підтримки повинен сприяти розробці системи нормативно-правового забезпечення регулювання економічних відносин між державними регуляторами, інститутами ринку і фізичними особами.

Характерною і невід'ємною рисою ринкової економіки у посткризовий період має бути функціонування дієвої фінансової інституційної структури і підвищення соціальної відповідальності учасників фінансового ринку.

По-перше, у багатьох секторах національної економіки спостерігається зростання пріоритетів і рівня соціальної відповідальності, особливостей управління корпоративними соціальними програмами суб'єктів господарювання, фінансових установ, суспільства й держави щодо розвитку соціального партнерства. Загалом соціальна відповідальність керівників оцінюється суспільною думкою. Визначення соціальної відповідальності є добровільним. До основних мотивів, що активізують соціальну відповідальність ринкових інституцій і керівників, відносять такі: виконання виборних обіцянок; підвищення іміджу; зацікавленість у задоволенні потреб своїх працівників, населення; виграш тендеру чи конкурсу тощо.

По-друге, розвиток корпоративної соціальної відповідальності відбувається з використанням міжнародного стандарту соціальної відповідальності ISO 26 000 і реалізації проекту „Розвиток національної стратегії корпоративної соціальної відповідальності”. Пріоритети активізації соціальної відповідальності досліджуються ученими і практиками промислово розвинутих країн, зокрема діють експертні центри корпоративної соціальної відповідальності.

По-третє, важливим моментом є партнерство підприємницьких структур, фінансових посередників з державою й суспільством, оскільки бізнес функціонує у політично-соціальному середовищі і не може ігнорувати інтереси суспільних інститутів, від стабільності функціонування яких залежить ефективність діяльності бізнесу. Для стійкого соціального розвитку менеджер з персоналу повинен приділяти увагу розробці і управлінню корпоративними соціальними програми, визначати зацікавлені сторони, можливі вигоди, складати соціальний звіт.

По-четверте, соціальна відповідальність потребує прийняття дієвого законодавства, яке б захищало права керівників, працівників, приватних інвесторів, обмежувало втручання держави в процес залучення приватних фінансових і реальних інвестицій. Від формування у соціальній сфері системи ефективних партнерських відносин приватного підприємництва, фінансових інституцій, влади й суспільства залежить добробут населення й соціальна стабільність.

Висновки

1. Забезпечення ефективності фінансового сектора і реформування пруденційних заходів дають змогу підвищити дієвість грошово-кредитної політики щодо залучення фінансового капіталу і зниження ризиків від здійснення нових спекулятивних фінансових операцій. Застосування державою інструментів правового регулювання розвитку фінансового ринку потребує дотримання його учасниками певних зобов'язань для дієвої реалізації цього права. У даному контексті важливо, щоб при впровадженні нових нормативно-правових засад регулювання діяльності фінансових установ розходження між країнами були зведені до мінімуму, оскільки це зумовлює неправомірність регулятивного арбітражу і підриватиме фінансову стабільність економічних систем.

2. Сприятиме стійкому економічному розвитку й фінансовій стабільності дієвість узгодження мікро- і макропруденційних нормативів, визначення і регулювання системних ризиків. Особливої уваги заслуговує моніторинг причинно-наслідкових зв'язків між підготовкою регуляторного впливу й визначенням результативності прийнятого регуляторного документа. Це дає змогу об'єктивно оцінити результативність прийнятого регуляторного документа й доцільність повного або часткового його перегляду.

3. Механізм державного регулювання фінансового ринку має використовувати

різнноманітні інструменти для реалізації активної фінансової політики. Водночас пошук оптимального співвідношення між надійністю й динамізмом введення нових регуляторних нормативів сприятиме уникненню ризиків, пов'язаних зі швидким застосуванням цих нормативів без належного вивчення їхнього загального впливу.

4. Покращення динаміки основних макроекономічних показників потребує дієвої інвестиційно-інноваційної політики, спрямованої на розвиток реального сектора економіки, доповнення системи ринкової саморегуляції заходами державного регуляторного впливу. В посткризовий період в основі моделі управління, заснованої на корпоративній соціальній відповідальності, лежить необхідність узгодження фінансових, соціальних й екологічних складових. Загалом корпоративну соціальну відповідальність варто розглядати як добровільний внесок приватного сектора через механізм соціальних інвестицій у суспільний розвиток. Ця відповідальність повинна сприяти гармонізації партнерства між державою й підприємництвом, що забезпечує гнучкість у діяльності компаній, а також сприяє реалізації соціальної складової фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел

1. After the Supernova: Crisis management lessons from the IMF's / Ashok Vir Bhatia // Finance & Development. – 2010. – September. – P. 40 – 43.

2. Перспективы развития региональной экономики: Европа Содействие достижению устойчивости : обзор МВФ. – 2010. – Май. – 4 с.

УДК 330: 330.12

Ю. А. КІРІЄНКО

ТОВАРНІ РИНКИ: АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ

У статті наведено визначення поняття «товарні ринки» та висвітлено основні теоретичні аспекти їх класифікації. Розглянуто основні міжнародні та національні принципи статистичної класифікації товарів. На їх основі запропоновано власне бачення видів товарних ринків. Беручи до уваги значення товарних ринків для національних економік, особливий наголос зроблено на напрямках їх подальших досліджень.

В статье приведено формулирование понятия товарных рынков и обозначены основные теоретические аспекты их классификации. Рассмотрены основные международные и национальные принципы статистической классификации товаров. На этом основании предложен собственный взгляд на виды товарных рынков. Особенно акцентированы направления дальнейших исследований учитывая значение товарных рынков для национальных экономик.

The paper aims to determine the definition of goods markets and present main theoretical issues of goods market classification. The main international and national principles in statistical classification of goods are delivered. The author proposes own view on the types of goods markets based on the analyzed information. Taking into consideration the importance of goods markets for a national economy the paper also emphasizes on the further research issues in the field.

Ключові слова: товарні ринки, споживчі товари, товари виробничого призначення, класифікація товарів, товарна номенклатура, відкрита економіка.

Вступ. Товарні ринки стали об'єктом дослідження з виникненням товару як такого та товарної форми виробництва. Актуальність їх вивчення особливо зростає у період економічної кризи, спричиненої нестабільністю на фінансових ринках. Концентрація зусиль на вивченні товарних ринків, кон'юнктура яких відображає реальний стан справ у кожній економічній системі будь-якого типу (перехідного, ринкового, індустріального, постіндустріального) дасть можливість об'єктивно оцінити тенденції та перспективи подальшого перебігу економічних процесів. Отже, реальний сектор економіки стає ключовим об'єктом дослідження особливо у період подолання наслідків економічної кризи. Монетарна складова стабілізаційного періоду відходить на другорядний план, а роль сфери виробництва та торгівлі зростає.